

Gwneud cais

Plant a'r llysoedd teulu

Cyfryngu Teuluol

Cyn i chi ddechrau achos llys, mae angen i chi fynychu cyfarfod asesu a gwybodaeth am gyfryngu (MIAM). Wrth gyfryngu, bydd cyfryngwr hyfforddedig diduedd, nad yw'n gysylltiedig â'ch achos, yn rhoi cymorth i'ch partner a chithau ddatrys eich anghydfodau

Nid yw cyfryngu ynghylch dod yn ôl at eich gilydd. Mae'n gyfle i barau sy'n gwahanu gyfarfod rhywun sydd wedi ei hyfforddi yn briodol. Bydd hyn yn gymorth i chi wneud trefniadau ar gyfer nifer o bethau gan gynnwys eich plant, eich arian, neu eich cartref.

Dylech fynychu cyfarfod asesu a gwybodaeth am gyfryngu cyn i chi ddechrau achos llys er mwyn gallu prosesu eich cais.

Gallwch ddod o hyd i'r gwasanaeth cyfryngu teuluol agosaf i chi drwy ymweld â gwefan y llywodraeth GOV.UK, a chwilio gan ddefnyddio'r geiriau 'cyfryngu teuluol'. Fe welwch gronfa ddata o wasanaethau cyfryngu teuluol achrededig ar y wefan.

Nid yw cyfarfod asesu gwybodaeth am gyfryngu yn para yn hir, a bydd yn rhoi asesiad ichi o'r sefyllfa a pha un ai y gall cyfryngu ddatrys eich problemau. Yn ddibynnol ar eich amgylchiadau personol, efallai bydd rhaid i chi dalu am y cyfarfod. Mae'n bwysig cofio y gall cyfryngu llwyddiannus leihau costau i chi yn y tymor hir.

Efallai y bydd yn bosib i chi gael cymorth gyda chost cyfryngu. Am ragor o wybodaeth, ewch ar-lein i www.gov.uk/legal-aid

Cynlluniau Magu Plant: Rhoi plant yn gyntaf – arweiniad i rieni sy'n gwahanu

Mae '*Cynlluniau Magu Plant: Rhoi plant yn gyntaf – Arweiniad i rieni sy'n gwahanu*' yn llyfryn rhad ac am ddim sy'n ceisio helpu rhieni i ddod i gytundeb am drefniadau ar gyfer eu plant ar ôl iddynt wahanu neu ysgaru. Gallwch gael copi o'ch llys teulu lleol, neu ei lawr lwytho o www.tsoshop.co.uk. Mae fersiwn Cymraeg ar gael o unrhyw swyddfa CAFCASS Cymru neu unrhyw lys yng Nghymru.

Mae 'Cynlluniau Magu Plant' yn trafod ystod o faterion y bydd angen i chi eu hystyried o bosibl wrth wneud trefniadau ar gyfer eich plant, ac mae'n cynnwys enghreifftiau ymarferol ar sut mae rhieni eraill mewn gwahanol amgylchiadau teuluol wedi datrys problemau. Mae hefyd yn darparu rhestr o fudiadau a all roi rhagor o gymorth a chynghor i chi.

Y llys sy'n gwneud y mwyafrif o'r penderfyniadau am blant gan ddefnyddio cyfraith, sef Deddf Plant 1989. Os ydych am i'r llys wneud penderfyniad am blentyn, bydd angen i chi wneud cais i'r llys am 'orchymyn'. Bydd gorchymyn yn cael ei wneud pan fydd y barnwr, cynghorydd cyfreithiol neu banel o ynadon yn gwneud penderfyniad.

A – Sut y gall y llys eich helpu chi

Mae rhai o'r gorchmynion y byddwch, o bosib, am wneud cais amdanynt yn cael eu disgrifio isod. Dyma rai yn unig o'r penderfyniadau y gall llys eu gwneud dan Ddeddf Plant 1989.

Math o orchymyn	Disgrifiad
Gorchymyn trefniadau plant	<p>Mae gorchymyn trefniadau plant yn rheoli trefniadau o ran gyda phwy y bydd y plentyn yn byw, gyda phwy y bydd yn cael treulio amser neu fel arall yn cael cyswllt, ac ynghylch ble mae'r plentyn i fyw, treulio amser neu fel arall gael cyswllt gydag unrhyw unigolyn.</p> <p><i>Er enghraifft</i>, os yw eich plentyn yn byw gyda'ch cyn-bartner a'ch bod yn dymuno gweld eich plentyn ar benwythnosau, neu os na allwch gytuno gyda pha riant y dylai'r plentyn fyw, efallai yr hoffech wneud cais am orchymyn trefniadau plant.</p>
Gorchymyn mater penodol	<p>Mae'r gorchmynion hyn yn rhoi cyfarwyddiadau am fater penodol sydd wedi codi am gam gweithredu a gymerir fel arfer gan riant.</p> <p><i>Er enghraifft</i>, os na allwch chi a'ch cyn-bartner gytuno ar ba ysgol y dylai'ch plentyn fynd iddi.</p>
Gorchymyn camau gwaharddedig	<p>Mae'r gorchmynion hyn yn golygu bod yn rhaid i unigolyn gael caniatâd y llys cyn gwneud rhywbeth sy'n cael ei nodi yn y gorchymyn, a fyddai fel arfer yn cael ei wneud gan riant.</p> <p><i>Er enghraifft</i>, os oes angen i riant ofyn caniatâd y llys cyn mynd â'r plentyn i wlad dramor.</p>
Gorchymyn cyfrifoldeb rhiant	<p>Mae cyfrifoldeb rhiant yn golygu'r holl hawliau, dyletswyddau, pwerau, cyfrifoldebau ac awdurdod sydd gan riant plentyn, yn ôl y gyfraith, mewn perthynas â'r plentyn a'i eiddo.</p> <p><i>Er enghraifft</i>, os chi yw tad plentyn ond nad oeddech yn briod â mam y plentyn, nac wedi'ch enwi ar y dystysgrif geni pan gofrestrwyd genedigaeth y plentyn, ond eich bod am gael eich cydnabod yn gyfreithiol fel tad y plentyn, gallwch wneud cais am orchymyn cyfrifoldeb rhiant.</p>

<p>Darpariaeth Ariannol</p>	<p>Mae cynhaliaeth plant yn gefnogaeth ariannol reolaidd, ddibynadwy sy'n help tuag at gostau byw dydd i ddydd plentyn.</p> <p>Gall cynhaliaeth plant wneud gwahaniaeth mawr i fywydau plant a gall fod yn help i dalu am bethau megis dillad, bwyd a phethau eraill hanfodol.</p> <p>Bydd llawer o rieni'n dewis gweithio gyda'i gilydd er mwyn trefnu cytundeb cynhaliaeth plant. Gall y cytundebau teuluol hyn gynnwys pethau eraill ac nid oes rhaid iddynt fod ynghylch talu arian yn unig. Os nad yw hyn yn bosib, mae opsiynau eraill ar gael.</p> <p>Ceir gwasanaeth rhad ac am ddim defnyddiol o'r enw Opsiynau Cynhaliaeth Plant a fydd yn gallu dweud mwy wrthyich am gynhaliaeth plant a'ch helpu i drefnu cytundeb. Ffoniwch Opsiynau Cynhaliaeth Plant ar 0800 988 0988, ewch i www.cmoptions.org neu anfonwch y gair OPTIONS mewn neges destun i 66644 a bydd rhywun yn eich ffonio'n ôl yn rhad ac am ddim.</p> <p>(Mae galwadau i rifau 0800 yn rhad ac am ddim o linellau tir BT, ond efallai y bydd rhaid ichi dalu mwy os ydych yn defnyddio cwmni ffonau arall, ffôn symudol neu os ydych yn ffonio o dramor. Gall galwadau o ffonau symudol gostio mwy y funud, felly holwch eich darparwr gwasanaeth am gost galwadau. Codir cyfradd safonol eich rhwydwaith am negeseuon testun SMS. Ar ôl derbyn eich neges destun, bydd asiant Opsiynau Cynhaliaeth Plant yn eich ffonio'n ôl. Ni fydd rhaid ichi dalu am yr alwad.)</p>
<p>Penodi Gwarcheidwad</p>	<p>Yn gyffredinol, bydd gwarcheidwad a benodir dan yr adran hon yn ysgwyddo cyfrifoldeb rhiant ar ôl marwolaeth rhiant.</p> <p><i>Er enghraifft</i>, os yw eich nai/nith wedi colli ei ddau riant, gallwch wneud cais i fod yn warcheidwad.</p>

Gwarcheidiaeth Arbennig

Gall gwarcheidwad arbennig plentyn wneud y mwyafrif o'r penderfyniadau am y plentyn nes bod y plentyn yn 18 oed. Yn wahanol i fabwysiadu, bydd y plentyn yn cadw'i gysylltiad â'i deulu biolegol. Os hoffech wybod mwy, dylech ddarllen *'CB4 Gwarcheidiaeth Arbennig – Canllaw ar gyfer defnyddwyr llys'*.

Gorchymyn sy'n ymwneud â gorfodi gorchymyn trefniadau plant

Os oeddech yn rhan o achos lle gwnaed gorchymyn trefniadau plant, a'r gorchymyn hwnnw'n cael ei dorri, efallai y gallwch wneud cais i'r llys orfodi'r gorchymyn hwnnw. Dylech ddarllen taflen *'CB5 Ceisiadau'n ymwneud â gorfodi gorchymyn trefniadau plant'* i ddysgu mwy am orfodi gorchymyn trefniadau plant a sut mae gwneud cais.

Mabwysiadu

Os hoffech wneud cais i fabwysiadu plentyn, dylech ddarllen taflen *'A20 Mabwysiadu – Cyfarwyddyd i ddefnyddwyr llys'*.

Gallwch gael copi o swyddfa unrhyw lys teulu neu ei lawr lwytho oddi ar ein gwefan: hmctsformfinder.justice.gov.uk.

B – Yr hyn y gallai'r llys ei benderfynu

Dim ond pan fydd o'r farn mai hynny fyddai orau i'r plentyn y bydd y llys yn gwneud gorchymyn. Weithiau bydd y llys yn penderfynu mai peidio â gwneud unrhyw orchymyn fyddai orau.

Gall llys:

- wneud gorchymyn
- newid gorchymyn (a elwir yn 'amrywio' gorchymyn)
- dwyn gorchymyn i ben (a elwir yn 'terfynu' gorchymyn).

Os bydd y llys yn gwneud gorchymyn, bydd yn seiliedig ar yr hyn sydd orau i'ch plentyn. Gall hyn olygu na fyddwch chi na'r unigolyn arall yn cael popeth y bu ichi ofyn amdano.

Ar ôl i achos gychwyn bydd y llys, o bosib, yn gwneud penderfyniadau eraill. Mae'r rhain yn cynnwys:

- rhoi cyfarwyddiadau y mae'n rhaid i bobl eu dilyn (gelwir rhain yn 'gyfarwyddiadau'); neu
- trosglwyddo achos i lys arall.

Y Gyfraith

Nid oes angen i chi wybod y gyfraith i wneud cais ond os ydych am ddarllen mwy am y gyfraith fe fyddwch angen y canlynol:

- Deddf Plant 1989; a
- Rheolau Trefniadaeth Teulu.

Mae'r Cyfarwyddyd Ymarfer amgaaedig ar gael ar y rhyngrwyd, yn eich llys lleol, neu maent ar gael o'ch llyfrgell lleol.

C – Pwy all wneud cais am orchymyn - a oes angen i mi wneud cais am ganiatâd?

Mae gan rai pobl yr hawl i wneud cais am orchymyn, ac mae'n rhaid i rai pobl gael caniatâd y llys yn gyntaf i wneud cais.

Mae gennych yr hawl i wneud cais heb gael caniatâd y llys os cewch eich rhestru yn yr adran nesaf 'Y gorchmynion y gallwch wneud cais amdanynt'.

Pan ddarllenwch yr adran nesaf, efallai y gwelwch fod angen ichi ystyried a ydych angen 'cyfrifoldeb rhiant' er mwyn gwneud cais. Rydym yn esbonio cyfrifoldeb rhiant yn adran E.

A oes angen i mi wneud cais am ganiatâd?

Os nad oes gennych yr hawl i wneud cais, mae'n bosib y byddwch yn dal yn gallu gwneud cais, ond mae'n rhaid i chi gael caniatâd y llys yn gyntaf. Yn Adran F, dywedir wrthyh pa ffurflen i'w defnyddio i ofyn am ganiatâd.

Y plentyn

Os chi yw'r plentyn ac mae'r gorchymyn yr hoffech wneud cais amdano ar eich cyfer chi (er enghraifft, eich cyswllt gyda rhiant) mae'n rhaid i chi gael caniatâd y llys cyn i chi wneud cais am y gorchmynion canlynol:

- Gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn mater penodol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn camau gwaharddedig (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Terfynu penodiad gwarcheidwad
- Terfynu cytundeb neu orchymyn cyfrifoldeb rhiant

Plant a Phobl Ifanc

Os ydych yn unigolyn ifanc a bod eich teulu'n newid, efallai y bydd taflenni'r Gwasanaeth Cyngori a Chynorthwyo Llys i Blant a Theuluoedd (Cafcass/CAFCASS Cymru) o fudd. Maent ar gael ar wefan Cafcass os ydych yn byw yn Lloegr neu ar wefan CAFCASS Cymru os ydych chi'n byw yng Nghymru. Dilynwch y dolenni isod:

Lloegr: www.cafcass.gov.uk

Cymru: www.cymru.gov.uk/gcclbtccymru

Y 'partïon' mewn achos

Y partïon mewn achos yw'r rheini sy'n rhan o'r achos llys a gallant gynnwys:

- pawb sydd â'r hawl i wneud cais am orchymyn (gweler Adran D);
- pobl a chanddynt gyfrifoldeb rhiant (gweler Adran E); ac
- unrhyw un y mae'r llys wedi'i (g)wneud yn 'barti' yn yr achos.

Os oes rhywun arall wedi gwneud cais am orchymyn mae'n bosib na fyddwch yn 'barti' yn yr achos hwnnw, ond gallwch wneud cais 'i ymuno fel parti' ynddo. Bydd Adran F yn dweud wrthych pa ffurflen i'w defnyddio.

D – Y gorchmynion y gallwch wneud cais amdanynt

Os dymunwch wneud cais am orchymyn sy'n ymwneud â gorfodi gorchymyn trefniadau plant presennol, dylech ddarllen taflen 'CB5 Ceisiadau'n ymwneud â gorfodi gorchymyn trefniadau plant'.

Os dymunwch wneud cais am orchymyn mabwysiadu, dylech ddarllen taflen 'A20 Mabwysiadu – Cyfarwyddyd i ddefnyddwyr llys'.

Os dymunwch wneud cais am orchymyn Gwarcheidiaeth Arbennig, dylech ddarllen taflen 'CB4 Gwarcheidiaeth Arbennig – Canllaw ar gyfer defnyddwyr llys'.

Ar gyfer pob cais arall, darllenwch y paragraff isod sy'n berthnasol i chi, i weld pa orchmynion y gallwch wneud cais amdanynt. Bydd y frawddeg gyntaf yn dweud wrthyich i bwy y mae'r adran yn berthnasol, er enghraifft, os chi yw mam y plentyn, mae angen i chi ddarllen paragraff 1.

Gelwir cais i newid gorchymyn sydd eisoes yn bod yn gais i amrywio'r gorchymyn.

Gelwir cais i ddwyn gorchymyn sydd eisoes yn bod i ben yn gais i derfynu'r gorchymyn.

1. Y fam

Os chi yw mam y plentyn cewch wneud cais am y gorchmynion canlynol.

- Gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn mater penodol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn camau gwaharddedig (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Darpariaeth ariannol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Terfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant

2. Tad neu riant (yn unol ag adran 42 neu 43 Deddf Ffrwythloni Dynol ac Embryoleg 2008)

Os chi yw tad neu riant y plentyn yn unol ag adran 42 neu 43 Deddf Ffrwythloni Dynol ac Embryoleg 2008) cewch neud cais am y gorchmynion canlynol.

- Gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn mater penodol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

- Gorchymyn camau gwaharddedig (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Darpariaeth ariannol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

Yn ogystal â hynny, os chi yw tad neu riant y plentyn yn unol ag adran 42 neu 43 Deddf Ffrwythloni Dynol ac Embryoleg 2008 a bod gennych gyfrifoldeb rhiant cewch wneud cais am:

- Derfynu Penodiad gwarcheidwad, neu
- Terfynu cytundeb neu orchymyn cyfrifoldeb rhiant

Os chi yw tad neu riant y plentyn yn unol ag adran 42 neu 43 Deddf Ffrwythloni Dynol ac Embryoleg 2008 ac nad oes gennych gyfrifoldeb rhiant, cewch wneud cais am:

- benodi chi'ch hun yn warcheidwad os nad oes gan y plentyn riant sydd â chyfrifoldeb rhiant; neu
- gorchymyn cyfrifoldeb rhiant

3. Llys-riant

Rydych yn llys-riant os nad ydych yn rhiant i'r plentyn ond yn briod i, neu' n bartner sifil i riant y plentyn sydd â chyfrifoldeb rhiant am y plentyn, a'ch bod wedi trin y plentyn fel eich plentyn chi.

Os chi yw llys-riant y plentyn, cewch wneud cais am y gorchymyn canlynol:

- Gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

Yn ogystal â hynny, os chi yw llys-riant y plentyn a bod gennych gyfrifoldeb rhiant, cewch wneud cais am y canlynol hefyd:

- gorchymyn mater penodol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli);
- gorchymyn camau gwaharddedig (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli);
- terfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant, os ydych yn dymuno terfynu eich cyfrifoldeb rhiant chi
- terfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant tad di-briod; neu
- derfynu penodiad gwarcheidwad.

Os chi yw llys-riant y plentyn ac nad oes gennych gyfrifoldeb rhiant, cewch wneud cais hefyd am:

- benodi chi'ch hun yn warcheidwad, os nad oes gan y plentyn riant sydd â chyfrifoldeb rhiant; neu
- gorchymyn cyfrifoldeb rhiant

4. Nain/Mam-gu/Taid/Tad-cu

Os chi yw nain/mam-gu/taid/tad-cu'r plentyn, cewch wneud cais am y gorchymyn canlynol.

- Penodi Gwarcheidwad

5. Gwarcheidwad

Os cawsoch eich penodi'n warcheidwad y plentyn, cewch wneud cais am y gorchymynion canlynol.

- Gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn mater penodol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn camau gwaharddedig (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Darpariaeth ariannol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

6. Pobl sydd gan orchymyn trefniadau plant

Os oes gennych chi orchymyn trefniadau plant sydd mewn grym, cewch wneud cais am y gorchymynion canlynol.

- Gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn mater penodol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Gorchymyn camau gwaharddedig (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Darpariaeth ariannol (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)
- Terfynu penodiad gwarcheidwad
- Terfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant

Cofiwch: Os nad oes gennych yr hawl i wneud cais, mae'n bosib y byddwch yn dal yn gallu gwneud cais, ond mae'n rhaid i chi gael caniatâd y llys yn gyntaf. Bydd Adran F yn dweud wrthyh pa ffurflen i'w defnyddio.

7. Pobl eraill

Os nad ydych yn rhiant nac yn warcheidwad fel yr uchod, mae'n dal yn bosib i chi allu gwneud cais am orchymyn fel a ganlyn

Os yw lles y plentyn yn bwysig i chi:

- Penodi Gwarcheidwad

Os yw'r plentyn wedi bod yn byw gyda chi am o leiaf 3 blynedd yn ystod y 5 mlynedd ddiwethaf, ac o fewn y 3 mis diwethaf:

- gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

Os yw'r awdurdod lleol sy'n gofalu am y plentyn wedi cytuno y cewch wneud cais am orchymyn:

- gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

Os ydych yn briod neu mewn partneriaeth sifil, neu wedi bod yn briod neu wedi bod mewn partneriaeth sifil ac mae, neu roedd y plentyn yn cael ei ystyried yn blentyn y teulu:

- gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

Os ydych wedi cael caniatâd pawb sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn ac nad oes gorchymyn trefniadau plant mewn grym ac nad yw'r plentyn yng ngofal yr awdurdod lleol:

- gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

Os ydych chi wedi cael caniatâd pawb sydd â gorchymyn trefniadau plant ar gyfer y plentyn.

- gorchymyn trefniadau plant (gan gynnwys amrywio neu derfynu gorchymyn sydd eisoes yn bodoli)

E – Ynghylch Cyfrifoldeb Rhiant

Beth yw 'cyfrifoldeb rhiant'?

Os oes gennych gyfrifoldeb rhiant, rydych yn meddu ar yr holl ddyletswyddau, hawliau ac awdurdod sydd gan fam neu dad, yn ôl y gyfraith, dros eu plentyn. Disgrifir hyn yn llawn yn Neddf Plant 1989.

Mae gan fam y plentyn bob amser gyfrifoldeb rhiant dros y plentyn; Fodd bynnag, weithiau nid oes gan tad y plentyn neu riant arall gyfrifoldeb rhiant.

Mae gennych gyfrifoldeb rhiant os ydych, ers 1 Medi 2009, wedi'ch cofrestru'n rhiant y plentyn dan adran 10A (1B) Deddf Cofrestru Genedigaethau a Marwolaethau 1953.

Bydd y rhestr isod yn eich helpu i benderfynu a oes gennych gyfrifoldeb rhiant. Mae'r rhestr hefyd yn dangos y gall unigolyn nad yw'n rhiant fod â chyfrifoldeb rhiant weithiau.

Mae gennych gyfrifoldeb rhiant os yw unrhyw un o'r canlynol yn berthnasol.

- Chi yw mam y plentyn
- Chi yw tad y plentyn ac roeddech yn briod â mam y plentyn pan aned y plentyn
- Chi yw rhiant y plentyn dan adran 42 Deddf Ffrwythloni Dynol ac Embryoleg 2008 gan eich bod yn bartner sifil neu'n briod â'r fam pan aned y plentyn.
- Chi yw llys-riant y plentyn (yn briod i neu'n bartner sifil rhiant gyda chyfrifoldeb rhiant) a'ch bod wedi gwneud cytundeb cyfrifoldeb rhiant gyda mam y plentyn (a'r tad os oes ganddo yntau hefyd gyfrifoldeb rhiant) neu fod gennych orchymyn cyfrifoldeb rhiant.
- Mae gennych orchymyn trefniadau plant ar gyfer y plentyn
- Rydych chi'n dal gorchymyn diogelu brys ar gyfer y plentyn.
- Chi yw gwarcheidwad y plentyn
- Rydych chi wedi mabwysiadu'r plentyn.
- Chi yw gwarcheidwad arbennig y plentyn.
- Chi yw tad y plentyn ac nid oeddech yn briod i fam y plentyn pan aned y plentyn ond bod gennych nawr orchymyn cyfrifoldeb rhiant, neu fod unrhyw un o'r canlynol yn berthnasol.
- Rydych chi wedi gwneud cytundeb cyfrifoldeb rhiant gyda mam y plentyn.
- Rydych chi wedi hynny wedi priodi neu wedi ymrwymo i bartneriaeth sifil gyda mam y plentyn.

- Chi yw rhiant y plentyn dan adran 43 Deddf Ffrwythloni ac Embryoleg 2008 a'ch bod wedi hynny wedi ymrwymo i bartneriaeth sifil neu briodas gyda mam y plentyn.
- Rydych chi, ers 1 Rhagfyr 2003, wedi eich cofrestru fel tad y plentyn dan baragraffau (a), (b) neu (c) adrannau 10(1) neu 10A Deddf Cofnodi Genedigaethau a Marwolaethau 1953 neu'r ddeddf gyfatebol yn yr Alban neu Ogledd Iwerddon.
- Chi yw rhiant y plentyn dan adran 43 Deddf Ffrwythloni Dynol ac Embryoleg 2008 a'ch bod, ers 1 Medi 2009, wedi'ch cofrestru fel tad y plentyn dan baragraffau (a), (b) neu (c) adran 10A (1B) Deddf Cofnodi Genedigaethau a Marwolaethau 1953.

Os oes gennych chi neu'r plentyn (neu'r ddau ohonoch chi) gysylltiadau â'r Alban neu Ogledd Iwerddon, dylech gysylltu â'r awdurdodau yno am fwy o wybodaeth ar hawliau rhiant.

Os nad yw unrhyw un o'r uchod yn berthnasol, ond bod gennych chi neu'r plentyn (neu'r ddau ohonoch chi) gysylltiadau â gwlad y tu allan i'r DU, efallai bod gennych hawliau cyfrifoldeb rhiant yn y wlad honno. Dylech gysylltu ag awdurdodau'r wlad berthnasol i ganfod a yw hyn cyfrifoldeb yn effeithio arnoch chi.

Beth yw cytundeb cyfrifoldeb rhiant?

Mae cytundeb cyfrifoldeb rhiant yn ddogfen gyfreithiol ac ynddi mae mam a thad plentyn yn cytuno bod gan y tad gyfrifoldeb rhiant dros y plentyn neu mae mam a thad y plentyn (os oes ganddo gyfrifoldeb rhiant eisoes) yn cytuno bod gan lys-riant y plentyn gyfrifoldeb rhiant dros y plentyn. (Rhywun nad yw'n rhiant ond sy'n bartner sifil neu'n briod ag un o'r rhieni sydd â chyfrifoldeb rhiant yw llys-riant).

Mae'n rhaid gwneud cytundeb cyfrifoldeb rhiant ar ffurflen C (PRA1) ar gyfer tad, ffurflen C (PRA2) ar gyfer llys-riant neu C (PRA3) ar gyfer ail riant sy'n fenyw yn unol ag adran 42A Deddf Plant 1989. Daw nodiadau gyda phob un o'r ffurflenni hyn a fydd yn rhoi rhagor o fanylion i chi am sut mae gwneud cytundeb cyfrifoldeb rhiant. Gallwch gael y ffurflenni hyn o swyddfa unrhyw lys teulu neu mae modd eu lawr lwytho o'n gwefan hmctsformfinder.justice.gov.uk.

F – Y ffurflenni a'r taflenni y bydd eu hangen arnoch

Yn y tabl isod dangosir pa ffurflenni y mae'n rhaid i chi eu defnyddio i wneud cais. Mae holl ffurflenni a thafleuni ar gael o swyddfa unrhyw lys teulu neu gallwch eu lawr lwytho o'n gwefan: hmctsformfinder.justice.gov.uk

Os ydych yn gwneud cais am orchymyn sy'n ymwneud â gorfodi gorchymyn trefniadau plant presennol, dylech ddarllen taflen '*CB5 Ceisiadau'n ymwneud â gorfodi gorchymyn trefniadau plant*'.

Os ydych yn gwneud cais am orchymyn gwarcheidwadaeth arbennig, dylech ddarllen taflen '*CB4 - Gwarcheidwadaeth Arbennig - canllaw ar gyfer defnyddwyr llys*'.

Math o gais	Ffurflenni y bydd eu hangen
Gorchymyn Trefniadau Plant	C100
Gorchymyn camau gwaharddedig	C100
Gorchymyn mater penodol	C100
Penodi Gwarcheidwad	C1
Terfynu penodiad gwarcheidwad	C1
Gorchymyn cyfrifoldeb rhiant (adran 4)	C1
Gorchymyn cyfrifoldeb llys-riant (adran 4A)	C1
Terfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant/llys-riant	C1
Am orchymyn mewn achos sydd eisoes yn bodoli	C2
I ymuno fel parti mewn achos sydd eisoes yn bodoli (er enghraifft, os ydych wedi derbyn C6A Rhybudd o Achos)	C2
Caniatâd i wneud cais am orchymyn llys	C2

Os hoffech wneud cais am orchymyn nad yw'n cael ei restru uchod, efallai yr hoffech geisio cyngor gan gyfreithiwr neu gan ganolfan cyngor ar bopeth.

G – Dweud wrth atebwyr a phobl eraill am eich cais

Yn ddiweddarach, yn ddibynnol ar y ffurflen gais y bydd angen i chi ei defnyddio (gweler adran F), bydd yn rhaid i chi ddweud wrth bobl eich bod wedi gwneud cais. Cyfeirir at y pobl hyn fel Atebwyr. Gallai'r rhain gynnwys rhieni'r plentyn, neu rywun sy'n gofalu am y plentyn neu pobl eraill a enwir ar y cais. 'Cyflwyno' yw'r enw a roddir ar y broses o ddweud wrth bobl am eich cais a rhoi copi o'ch ffurflen gais i'r atebwyr. Bydd yr adrannau nesaf, H ac I, yn eich helpu i weld pwy yw'r atebwyr a'r bobl eraill i'w hysbysu ynghylch eich cais.

- Os ydych yn gwneud cais ar ffurflen C100, bydd y llys yn rhoi copi o'ch ffurflen gais i'r atebwyr. Fodd bynnag, os ydych yn gwneud cais ar ffurflen C1 neu C1, bydd angen i chi roi copi o'ch ffurflen gais i'r atebwyr a dogfennau eraill a ddarperir gan y llys. Bydd hyn yn rhoi cyfle iddynt anfon eu ffurflen eu hunain mewn ymateb i'ch cais.

Os ydych yn gwneud cais am fwy nag un gorchymyn, efallai y bydd gennych wahanol atebwyr, neu bobl eraill i'w hysbysu, ar gyfer pob gorchymyn a ddefnyddir ffurflen C1 neu C2.

Os yw atebydd dan 18 oed ac nad oes ganddo/ganddi gyfreithiwr, bydd angen caniatâd y llys arnoch i ddweud wrthynt am eich cais.

Weithiau ni fydd neb i chi ddweud wrthynt am eich cais.

Ni waeth pa ffurflen gais yr ydych yn ei ddefnyddio, bydd yn rhaid i chi ddweud wrth y bobl eraill i'w hysbysu eich bod wedi gwneud cais am orchymyn llys, ond nid oes yn rhaid i chi roi copi o'ch ffurflen gais iddynt.

Pryd ydw i'n dweud wrth bobl am fy nghais?

Bydd y llys yn dweud wrthynt wedyn pryd a sut i ddweud wrth yr atebwyr, os ydych wedi gwneud cais gan ddefnyddio ffurflen C1 neu C2, ac, heb ystyried eich ffurflen gais, pobl eraill am eich cais.

'Cyflwyno' yw'r enw a roddir ar y broses o ddweud wrth bobl am eich cais a rhoi copi o'ch ffurflen gais i'r atebwyr. Ceir rhagor o wybodaeth am hyn yn adran Q.

H – Pwy yw'r atebwyr?

Yn y rhestr isod, dangosir pwy yw'r atebwyr i'ch cais.

Mewn unrhyw gais, os yw'r plentyn yn destun gorchymyn gofal yna bydd yr atebwyr yn cynnwys pawb y credwch a oedd â chyfrifoldeb rhiant yn union cyn i'r gorchymyn gofal gael ei wneud. Efallai y byddwch am gyfeirio'n ôl at adran E 'Ynghylch Cyfrifoldeb Rhiant'.

Os ydych yn gwneud cais am:

- orchymyn trefniadau plant;
- gorchymyn mater penodol;
- gorchymyn camau gwaharddedig;
- gorchymyn cyfrifoldeb rhiant; neu
- benodi gwarcheidwad; yr atebwyr yw:

Atebwyr yw pawb y credwch sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn.

Os ydych yn gwneud cais am amrywio neu derfynu:

- orchymyn trefniadau plant;
- gorchymyn mater penodol; neu
- orchymyn camau gwaharddedig;

yr atebwyr yw:

- pawb y credwch sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn.
- y partïon yn y cais am amrywio neu derfynu'r gorchymyn.

Os ydych yn gwneud cais am ddarpariaeth ariannol yr atebwyr yw:

- pawb y credwch sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn.
- pawb y credwch y bydd eich cais yn effeithio arnynt.

Os ydych yn gwneud cais am amrywio neu derfynu gorchymyn am ddarpariaeth ariannol yr atebwyr yw.

- pawb y credwch sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn; a'r
- partïon yn y cais am ddarpariaeth ariannol.

Os ydych yn gwneud cais am ryddhau gwarcheidwad yr atebwyr yw:

- pawb y credwch sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn; a'r

- partïon yn y cais am benodi gwarcheidwad os penodwyd y gwarcheidwad drwy orchymyn llys.

Os ydych chi'n gwneud cais am amrywio neu derfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant yr atebwyr yw:

- pawb y credwch sydd â chyfrifoldeb rhiant dros y plentyn; a'r
- partïon yn y cais am y gorchymyn cyfrifoldeb rhiant.

I – Pwy yw'r bobl eraill y mae'n rhaid imi ddweud wrthynt?

Os ydych yn gwneud cais am (neu i amrywio neu derfynu unrhyw un o'r rhain)

- gorchymyn trefniadau plant;
- gorchymyn mater penodol; neu
- orchymyn camau gwaharddedig;

y bobl i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol, os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol (gall hyn fod yn gartref i blant neu gyda gofalwyr maeth a allai fod yn perthyn i'r plentyn.)
- Pawb sy'n gofalu am y plentyn.
- Yr unigolyn sy'n darparu'r cartref y mae'r plentyn yn aros ynddo os yw'r cartref yn gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol a'i fod yn lloches.
- Pawb y credwch sy'n cael eu henwi mewn gorchymyn llys sy'n:
- ymwneud â'r plentyn ac sydd mewn grym, oni bai eich bod yn credu nad yw'r gorchymyn hwnnw'n berthnasol i'ch cais; ac
- eich bod o'r farn ei fod yn berthnasol i'ch cais.
- Pawb y credwch eu bod yn barti (gweler adran C) mewn achos llys sy'n mynd rhagddo ar hyn o bryd, oni bai eich bod yn credu nad yw'r achos hwnnw'n berthnasol i'ch cais.

Os ydych yn gwneud cais am orchymyn cyfrifoldeb rhiant y bobl eraill i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol, os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol;
- Yr unigolyn sy'n darparu'r cartref os yw'r plentyn yn aros mewn cartref sy'n gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol, a'i fod yn lloches; a
- phawb sy'n gofalu am y plentyn.

Os ydych yn gwneud cais am benodi gwarcheidwad y bobl eraill i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol;
- unigolyn sy'n darparu'r cartref os yw'r plentyn yn aros mewn cartref sy'n gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol, a'i fod yn lloches
- pawb sy'n gofalu am y plentyn; a
- thad y plentyn os nad oes ganddo gyfrifoldeb rhiant dros y plentyn.

(Eglurir cyfrifoldeb rhiant yn Adran E yn y llyfryn hwn)

Os ydych yn gwneud cais am ddarpariaeth ariannol y bobl eraill i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol, os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol;
- Yr unigolyn sy'n darparu'r cartref os yw'r plentyn yn aros mewn cartref sy'n gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol, a'i fod yn lloches; a
- phawb sy'n gofalu am y plentyn.

Os ydych yn gwneud cais am amrywio neu derfynu gorchymyn am ddarpariaeth ariannol y bobl eraill i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol, os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol;
- Yr unigolyn sy'n darparu'r cartref os yw'r plentyn yn aros mewn cartref sy'n gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol, a'i fod yn lloches; a
- phawb sy'n gofalu am y plentyn.

Os ydych yn gwneud cais am amrywio neu ryddhau gwarcheidwad y bobl eraill i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol, os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol;
- pawb sy'n gofalu am y plentyn; a'r
- unigolyn sy'n darparu'r cartref y mae'r plentyn yn aros ynddo os yw'r cartref yn gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol a'i fod yn lloches.

Os ydych yn gwneud cais am amrywio neu derfynu gorchymyn cyfrifoldeb rhiant y bobl eraill i'w hysbysu yw:

- adran gwasanaethau cymdeithasol yr awdurdod lleol, os yw'r plentyn mewn llety awdurdod lleol;
- pawb sy'n gofalu am y plentyn; a'r
- unigolyn sy'n darparu'r cartref os yw'r plentyn yn aros mewn cartref sy'n gartref plant cofrestredig neu'n gartref gwirfoddol, a'i fod yn lloches.

J – Pam fod arnoch angen yr wybodaeth rydych wedi gofyn amdani?

Llenwi Ffurflen C100

Mae'n bwysig iawn eich bod yn llenwi ffurflen C100 yn ofalus. Rhaid i chi roi manylion llawn amdanoch chi eich hun a'r atebydd/atebwyr ar dudalennau 9, 10 a 11 neu bydd oedi o ran eich achos tra bydd y wybodaeth yn cael ei cheisio. Mae angen yr wybodaeth hon ar Cafcass/CAFCASS Cymru er mwyn diogelu lles y plant. Bydd angen i'r ddau geisydd (os bydd mwy nag un) lofnodi'r ffurflen gais.

Cyfeiriad (gan gynnwys cadw'ch cyfeiriad yn gyfrinachol)

Mae angen eich cyfeiriad arnom er mwyn cysylltu â chi. Byddwn hefyd yn rhoi eich cyfeiriad i bartïon eraill (y bobl eraill sy'n berthnasol) er mwyn iddynt allu rhoi copi o'u hymateb i'ch cais.

Os nad ydych yn dymuno i rywun wybod beth yw eich cyfeiriad, eich rhif ffôn neu eich cyfeiriad e-bost chi, (neu eich plentyn), nid oes rhaid i chi ei roi ar y ffurflen gais. Ond bydd rhaid i chi roi eich manylion cyswllt a'ch cyfeiriad i'r llys, a cheir ffurflen arbennig i chi wneud hyn. Dylech lenwi Ffurflen **C8 'Manylion Cyswllt Cyfrinachol'** gyda'ch cais. Gallwch gael copi o ffurflen C8 o unrhyw swyddfa llys teulu neu oddi ar ein gwefan yn hmctsformfinder.justice.gov.uk.

Gyda phwy y mae'r plentyn yn byw?

Dylech ddweud wrthym am unrhyw bobl eraill sy'n byw gyda'r plentyn, er enghraifft, partner newydd rhiant, modrybedd, ewythrod a nain/taid/mam-gu/tad-cu. Dylech ddweud wrth y llys hefyd os bydd y plentyn yn byw mewn mwy nag un cyfeiriad. Bydd hyn yn helpu i roi darlun cyflawn i'r llys o drefniadau byw'r plentyn.

Gwasanaethau Cymdeithasol

Mae angen i ni wybod hefyd a oes gan y plentyn gynllun amddiffyn plentyn neu a yw gwasanaethau plant yr awdurdod lleol (efallai mai fel Gwasanaethau Cymdeithasol y gwyddoch amdanynt) yn gwybod am y plentyn. Gall y llys benderfynu ceisio rhagor o wybodaeth neu gyngor gan yr awdurdod lleol.

Cafcass/CAFCASS Cymru

Cafcass - Gwasanaeth Cyngori a Chynorthwyo Llys i Blant a Theuluoedd (yn Lloegr)

CAFCASS Cymru - Gwasanaeth Cyngori a Chynorthwyo Llys i Blant a Theuluoedd yng Nghymru.

Mae Cafcass/CAFCASS Cymru yn gofalu am fuddiannau plant sy'n gysylltiedig ag achosion teulu. Maent yn gweithio gyda phlant a'u teuluoedd, ac wedyn yn hysbysu'r llysoedd am yr hyn y maent yn credu sydd er lles gorau'r plentyn.

Mae Cafcass/CAFCASS CYMRU yn gyfrifol am ddiogelu a hyrwyddo lles y plant sy'n destun achosion llysoedd teulu. Maent yn gwneud hyn trwy weithio gyda phlant a theuluoedd a thrwy ddarparu cyngor i'r llysoedd. Maent hefyd yn cynnal archwiliadau gyda sefydliadau eraill, yn arbennig awdurdodau lleol a'r heddlu, fel rhan o'u gwaith i wneud yn siŵr bod plant yn ddiogel ac i roi gwybod i'r llys am eu canfyddiadau.

K – Ynghylch Tystiolaeth

Gallwch ddefnyddio dau fath o dystiolaeth i gefnogi'ch achos:

- tystiolaeth lafar; a
- thystiolaeth ysgrifenedig (neu ddogfennol).

Ynghylch tystiolaeth lafar

Yn y gwrandawriad llys, efallai y byddwch am ddweud rhywbeth wrth y llys; neu efallai y byddwch am i rywun arall fynd i'r llys fel tyst i ddweud rhywbeth wrth y llys i gefnogi'ch achos. Gelwir yr hyn a ddywedwch chi, neu eich tyst, yn 'dystiolaeth lafar'.

Fodd bynnag, efallai na fydd y llys yn caniatáu i chi na'ch tyst siarad yn y llys oni fyddwch, yn gyntaf, yn rhoi datganiad ysgrifenedig i swyddfa'r llys o'r hyn y byddwch chi neu eich tyst yn ei ddweud. Rhaid i'r datganiad ddiweddu â'r geiriau:

'Credaf fod y datganiad yn wir a deallaf y gallai gael ei gyflwyno gerbron y llys'

Rhaid i chi lofnodi a dyddio'r datganiad.

Ewch â'r datganiad i swyddfa'r llys gyda'r ffurflenni a'r papurau eraill.

Copiau o orchmynion llys

Mae rhai rhannau o'r ffurflenni'n gofyn i chi ddarparu copïau o orchmynion llys. Gallwch gael copi o orchymyn gan y llys a wnaeth y gorchymyn hwnnw. Gofynnwch i'r swyddfa'r llys teulu am gopi ardystiedig. Mae'n bosib y bydd rhaid i chi dalu ffi.

Rheolau ynghylch tystiolaeth ysgrifenedig

Rhaid i chi gael caniatâd y llys cyn i chi ofyn i arbenigwr baratoi adroddiad i'w ddefnyddio yn yr achos.

Os ydych am i adroddiad gael ei lunio ar y plentyn rhaid i chi gael caniatâd y llys cyn i chi ofyn i rywun asesu neu holi'r plentyn.

Rhaid i chi ysgrifennu at y llys gyda'ch cais cyn yr apwyntiad datrys anghydfod gwrandawriad cyntaf, a bydd y llys yn disgwyl i chi fod yn barod i drafod.

Os ydych yn gwneud cais am orchymyn trefniadau plant, gorchymyn mater penodol neu orchymyn camau gwaharddedig, rhaid i chi lenwi'r ffurflen a rhoi'r wybodaeth y gofynnir amdani'n unig.

Os ydych hefyd yn llenwi Ffurflen Gwybodaeth Ategol (ffurflen C1A), unwaith eto dim ond yr wybodaeth y gofynnir amdani y dylech ei rhoi. Ceir Canllawiau ar lenwi ffurflen C1A. Gellir cael y rhain o swyddfa'r llys.

Rhaid i chi gael caniatâd y llys os ydych am wneud y canlynol:

- cyfeirio'r llys at wybodaeth ysgrifenedig; neu
- roi gwybodaeth nad yw ffurflen yn gofyn amdani.

Os ydych yn gwneud cais am orchymyn nad yw'n orchymyn trefniadau plant, gorchymyn mater penodol nac yn orchymyn camau gwaharddedig cewch gyfeirio at dystiolaeth ysgrifenedig ar eich ffurflenni ond rhaid i chi ddarparu copïau o'r dystiolaeth i swyddfa'r llys teulu.

L – Ynghylch ffioedd a chostau

Efallai y bydd yn rhaid i chi dalu ffi llys i wneud cais am orchymyn.

Os byddwch yn gorfod gofyn i'r llys am ganiatâd i wneud cais am orchymyn bydd yn rhaid i chi dalu ffi. Nid oes modd ad-dalu'r ffi hon. Os bydd y llys yn rhoi caniatâd i chi, ni fydd yn rhaid i chi dalu ffi arall, wrth wneud cais am y gorchymyn.

Ceir costau eraill, o bosibl, ond bydd hynny yn dibynnu ar eich achos chi ac ar yr hyn y penderfynwch ei wneud. (er enghraifft, efallai y bydd yn rhaid i chi dalu treuliau i dyst sy'n mynd i'r llys er mwyn rhoi tystiolaeth ar eich rhan.)

Am ragor o wybodaeth am ffioedd , gweler y llyfryn '*EX50 - Ffioedd y Llys Sifil a'r Llys Teulu*'. Mae'r llyfryn hwn yn rhestru'r ffioedd teulu mwyaf cyffredin. Gallwch gael copi o swyddfa unrhyw lys teulu neu oddi ar ein gwefan: hmctsformfinder.justice.gov.uk.

Dulliau talu

Mae llysoedd yn derbyn taliadau gyda cherdyn debyd neu gredyd, arian parod, archeb bost neu siec, i'w gwneud yn daladwy i 'Gwasanaeth Llysoedd a Thribiwnlysoedd EM'. Os byddwch yn talu â siec a bod honno'n cael ei gwrthod, bydd y llys yn cymryd camau i adennill yr arian. Os na fyddwch yn talu ffi llys, bydd eich achos yn cael ei atal (gohiro) neu hyd yn oed ei ddileu. (Os bydd eich achos yn cael ei ddileu bydd yn cael ei dynnu o'r llys yn barhaol a bydd rhaid i chi ail-ymgeisio).

Beth os na alla'i fforddio talu ffi llys?

Os na allwch fforddio talu ffi llys, efallai y byddwch yn gymwys i ddileu'r ffi yn gyfan gwbl neu yn rhannol. Mae'r llyfryn '*EX160A - Ffioedd Llys a Thribiwnlys - Oes rhaid i mi eu talu?*' yn rhoi'r holl wybodaeth y byddwch ei hangen. Gallwch gael copi o swyddfa unrhyw lys teulu neu oddi ar ein gwefan: hmctsformfinder.justice.gov.uk.

M – Y llys y byddwch yn gwneud cais iddo

Fel arfer, dylech wneud eich cais i'r llys teulu agosaf. Gallwch ddod o hyd i restr lawn o lysoedd, a gwybodaeth ynghylch y math o waith y maent yn ei wneud, ar-lein yn courttribunalfinder.service.gov.uk.

Y llys y byddwch yn gwneud cais iddo fydd yn ymdrin â'ch achos fel arfer. Fodd bynnag, weithiau gall llys benderfynu y dylai llys arall ymdrin â'r achos a throsglwyddir yr achos yno.

N – Mynychu'r llys – trefniadau arbennig

Os bydd angen cymorth arbennig arnoch

Os bydd arnoch angen cymorth neu gyfleusterau arbennig, er enghraifft oherwydd anabledd nodwch eich gofynion yn llawn ar eich ffurflen gais.

Bydd ar staff y llys angen gwybod beth yw'ch anghenion penodol, er enghraifft; dogfennau mewn fformat arall megis Braille neu brint bras a/neu ddarpariaeth ar gyfer mynediad, dolen sain neu ddehonglydd iaith arwyddion. Bydd staff y llys yn cysylltu â chi ynghylch hyn. Os na fyddwch yn hysbysu'r llys o'ch holl anghenion, gallai hyn arwain at ohirio'r gwrandawriad.

Os bydd angen cyfieithydd ieithoedd tramor arnoch, dylech hefyd gysylltu â'r llys ar unwaith, er mwyn gallu trefnu bod un ar gael.

Diogelwch

Os ydych yn poeni am ddiogelwch mewn llys am unrhyw reswm, rhowch wybod i staff y llys cyn gynted ag y bo modd. Byddant yn ystyried eich anghenion ynghyd â sut y gallant eich helpu.

O – Yr hyn i'w wneud nesaf

Darllenwch y ffurflen yn ofalus

Sicrhewch eich bod wedi dweud popeth y mae arnoch eisiau ei ddweud. Unwaith y byddwch wedi cyflwyno'r ffurflenni i swyddfa'r llys teulu bydd arnoch angen caniatâd y llys os ydych am newid unrhyw beth ar y ffurflenni.

Gwnewch gopi o'r ffurflenni

Gwnewch gopi o bob ffurflen i chi'ch hun, copi ar gyfer Cafcass neu CAFCASS Cymru, os ydych wedi gwneud cais gan ddefnyddio ffurflenn C1 neu C2, gwnewch gopi ar gyfer pob atebydd yr ydych wedi ei enwi yn eich cais. Gwnewch yr un nifer o gopiau o unrhyw bapurau eraill y byddwch yn eu rhoi i'r llys gyda'ch ffurflenni.

Gallai'r papurau hyn gynnwys:

- gorchymyn llys
- cyfrifon a datganiadau banc, os ydych wedi llenwi ffurflen C10A
- ffurflen Gwybodaeth Ategol (ffurflen C1A); a
- thystiolaeth ysgrifenedig y dymunwch ei defnyddio i gefnogi'ch cais.

Mae'n rhaid i'r holl bapurau a gyflwynir i'r llys gynnwys y gwreiddiol a chopi i chi. Fodd bynnag, os ydych wedi gwneud cais gan ddefnyddio ffurflen C1 neu C2, rhaid i chi gynnwys copi ar gyfer pob atebydd a chopi ar gyfer Cafcass neu CAFCASS Cymru.

Gwnewch yn sicr fod unrhyw daflen ychwanegol a ddefnyddiwyd gennych yn cynnwys enw'r plentyn/enwau'r plant a rhif yr adran ar y C1 neu C100 yr ydych yn ei hateb.

Yna, rhaid i chi ddanfôn neu anfon y ffurflenni a chopïau i'r llys teulu gyda'r ffi cywir. Gelwir hyn yn 'gyflwyno' neu 'ffeilio' cais).

Mewn argyfwng mae'n bosib y bydd y llys yn caniatáu i chi wneud cais heb ddweud wrth y partïon eraill. Gelwir y math hwn o gais yn gais 'heb rybudd' neu efallai y cyfeirir ato fel 'ex parte' mewn llys. Os yw'r llys yn gwneud gorchymyn, efallai bydd angen i chi ddarparu copi o'r gorchymyn i unrhyw un sy'n cael eu heffeithio ganddo. Dywedwch wrth swyddfa'r llys teulu os ydych am i'r llys ymdrin â'ch cais 'heb rybudd'.

P – Yr hyn fydd y llys yn ei wneud nesaf

Sut y bydd y llys yn ymdrin â'ch achos

Mae hynny'n dibynnu ar sawl peth ac mae'r llys yn annhebygol o ymdrin â'ch achos mewn un achlysur (y 'gwrandawriad').

Pan gaiff swyddfa'r llys eich ffurflenni, bydd yn edrych i weld eich bod wedi llenwi'r ffurflenni'n gywir ac wedi cynnwys unrhyw bapurau perthnasol eraill. Bydd yn rhoi dyddiad ac amser i chi pan fydd y llys yn ystyried (gwrandawrio) eich achos am y tro cyntaf. Gelwir hyn fel arfer yn wrandawriad cyfarwyddo, neu'n apwyntiad datrys anghydfod gwrandawriad cyntaf.

Rhaid i ddyddiad y gwrandawriad cyfarwyddo ganiatáu digon o amser i chi roi gwybod i rai pobl eich bod wedi gwneud cais am orchymyn a rhoi amser iddynt ateb.

Fe gewch gopiâu o'r ffurflenni cais a'r hysbysiadau o wrandawriadau ar gyfer pob atebydd. Bydd yn rhaid i chi ddarparu copi o'r dogfennau hyn i bob atebydd. Eglurir hyn yn yr adran nesaf Q – Dweud wrth yr atebydd a phobl eraill am eich cais.

Mae'r gyfraith yn datgan bod yn rhaid sicrhau nad oes unrhyw oedi diangen mewn achos sy'n ymwneud â phlentyn, ac yn y gwrandawriad cyfarwyddo bydd y llys yn penderfynu ar amserlen ar gyfer eich achos.

Dylech wneud nodyn o rif y plentyn neu rif yr achos y mae swyddfa'r llys wedi'i roi ar y ffurflenni. Bydd arnoch angen y rhif hwnnw os byddwch yn ffonio neu'n ysgrifennu at swyddfa'r llys.

Ar ôl i chi gymryd camau i ddechrau achos llys, mae'r gyfraith yn rhoi cyfyngiadau ar yr wybodaeth am yr achos y gallwch ei rhannu wedyn gyda phobl eraill.

Mae taflen EX710 – *'Canllawiau ynghylch datgelu gwybodaeth am Achosion Teulu sy'n ymwneud â phlant ac a wrandawrio yn breifat'* yn esbonio beth yw'r cyfyngiadau hyn. Gallwch gael copi o swyddfa unrhyw lys teulu neu ei lawr lwytho oddi ar ein gwefan: hmctsformfinder.justice.gov.uk.

Os oes angen help ar y plentyn ar frys

Os ydych o'r farn bod angen help ar y plentyn ar unwaith, ac y mae'r llys yn cytuno, gall roi cyfarwyddiadau neu wneud gorchymyn dros dro.

Os nad ydych am i'r achos barhau

Pan fyddwch wedi rhoi eich ffurflenni i'r llys, cewch wneud cais am 'ganiatâd i dynnu'ch achos yn ôl' ond y llys yn unig all benderfynu beth i'w wneud.

Q – Dweud wrth yr atebwyr a phobl eraill am eich cais

Ar ôl i swyddfa'r llys gychwyn eich cais ac anfon atoch y dogfennau a restrir yn yr adran flaenorol, mae'n rhaid i chi, os ydych wedi gwneud cais gan ddefnyddio ffurflen C1 neu C2, ddweud wedyn wrth yr atebwyr, heb ystyried eich ffurflen gais, ac unrhyw un arall mae'n rhaid i chi ddweud ynghylch eich cais. Gelwir hyn yn 'gyflwyno'. Yn ôl y gyfraith, mae'n rhaid i chi gyflwyno i bob un o'r bobl hyn oni fydd y llys yn dweud wrthy ch am beidio.

Pan fydd y llys yn anfon atoch gopiâu o'ch ffurflen gais, ac unrhyw ffurflenni newydd, bydd hefyd yn anfon atoch daflen 'CB3 – Cyflwyno'r ffurflenni – Deddf Plant 1989'. Mae'r daflen hon yn rhoi cyfarwyddiadau manwl ynghylch yr hyn y mae'n rhaid i chi ei wneud.

Cewch ofyn i swyddog llys am wybodaeth ond ni chaniateir i staff llys eich cynghori ynghylch beth i'w wneud yn eich achos.

Efallai y byddwch yn gallu cael cyngor cyfreithiol yn rhad ac am ddim. Ewch ar-lein i www.gov.uk/legal-aid i gael rhagor o wybodaeth.

Cael cyngor yn eich achos

Gall swyddog o'r llys roi gwybodaeth ichi ynghylch gweithdrefnau'r llys, ond ni all roi cyngor cyfreithiol i chi. Gallwch gael cyngor gan:

- gyfreithiwr - mae rhai cyfreithwyr yn arbenigo mewn gwaith sy'n ymwneud â'r Ddeddf Plant a gallwch gael enw a chyfeiriad cyfreithiwr gan:
- 'Banel Plant' Cymdeithas y Cyfreithwyr (020 7242 1222); neu'r
- 'Yellow Pages', neu Gyfeiriadur Rhanbarthol y Cyfreithwyr.

(Mae'n bosibl y bydd y llyfrau hyn ar gael mewn llyfrgell gyhoeddus.)

- Canolfan Cyngor Ar Bopeth (www.citizenadvice.org.uk)
- Canolfan cyngor cyfreithiol neu ganolfan y gyfraith
- Gwefan Cymdeithas y Cyfreithwyr (www.lawsociety.org.uk)

Efallai y byddwch wedi gofyn am gyngor gan gyfreithiwr. Fodd bynnag, bydd y cyfreithiwr ond yn gweithredu ar eich rhan os y byddwch wedi eu penodi i wneud hynny.

Gallwch wneud cais ar eich pen eich hun

Os ydych yn penderfynu gwneud cais ar eich pen eich hun, efallai yr hoffech gael cyngor cyfreithiol ynghylch y gorchymyn yr ydych yn dymuno i'r llys ei wneud. Gall gorchymyn llys effeithio ar eich bywyd chi, neu ar fywyd y plentyn, mewn ffyrdd nad ydych efallai wedi meddwl amdanynt.

Partïon dan 18 oed

Os yw unrhyw un o'r partïon (er enghraifft rhieni'r plentyn) sydd yn ymwneud â'r achos dan 18 oed, mae'n rhaid i oedolyn ddelio â'r achosion llys ar eu rhan, yn ychwanegol i unrhyw gynrychiolaeth gyfreithiol. Gelwir yr oedolyn hwn yn gyfaill cyfreitha. Mae'n rhaid i'r cyfaill cyfreitha fod â'r gallu i gynnal achos ar ran y parti dan 18 oed, ac heb fod â buddiannau yn yr achos nad ydynt yn cytuno â buddiannau'r plentyn. Bydd rhaid i unrhyw gamau a phenderfyniadau a wneir gan y cyfaill cyfreitha yn yr achos fod er lles y plentyn. Gall unigolyn fynd yn gyfaill cyfreitha o ganlyniad i'r llys wneud gorchymyn yn eu penodi, neu drwy lenwi tystysgrif addasrwydd yn Ffurflen FP9 a'i ffeilio yn y llys.

Cymorth gan leygwr (a elwir weithiau'n Gyfaill McKenzie)

Os ydych yn penderfynu gwneud cais ar eich pen eich hun heb gynrychiolaeth gyfreithiol, efallai y gallwch gael leygwr neu gyfaill i'ch helpu a elwir weithiau'n Gyfaill McKenzie. Gall yr unigolyn hwnnw:

- fod yn gefn i chi
- ysgrifennu nodiadau;
- helpu gyda phapurau achosion
- rhoi cyngor yn dawel ar:
 - weithdrefn neu bwyntiau cyfreithiol
 - materion y dymunwch eu codi yn y llys
 - cwestiynau yr hoffech chi, o bosib, eu gofyn i dystion

Nid oes gan Gyfaill McKenzie hawl i weithredu ar eich rhan, nac annerch y llys, holi tystion na llofnodi dogfennau'r llys.

Dylech roi gwybod i'r llys ar ddechrau'r gwrandawriad os ydych yn dymuno cael leygwr neu Gyfaill McKenzie yn bresennol.

Os nad ydych yn gwneud cais ar eich pen eich hun

Efallai y byddwch yn gallu cael cymorth gan y cynllun 'Help Cyfreithiol'. Bydd cyfreithiwr, canolfan gyfraith, neu ganolfan cyngor cyfreithiol yn gallu dweud wrthyh a ydych yn gymwys i gael Help Cyfreithiol. Rhaid i chi wneud cais am 'Help Cyfreithiol' drwy gyfreithiwr.

Plant a Phobl Ifanc

Os ydych yn unigolyn ifanc a bod eich teulu'n newid, efallai y bydd taflenni'r Gwasanaeth Cyngori a Chynorthwyo Llys i Blant a Theuluoedd (Cafcass/CAFCASS Cymru) o fudd. Maent ar gael ar wefan Cafcass os ydych yn byw yn Lloegr neu ar wefan CAFCASS CYMRU os ydych chi'n byw yng Nghymru. Dilynwch y dolenni isod:

Lloegr: www.cafcass.gov.uk

Cymru: www.cymru.gov.uk/gcclbtcymru